

as a fleet commander against Sweden in 1658, than to any of the great Anglo-Dutch sea-fights. The greatness of De Ruyter is (rightly) taken for granted; but a convincing word is put in for the undeserved neglect of the versatile Laurens Reael.

In contrast, we are given vital information about the life on board merchantmen, warships, and Indiamen; methods of recruiting; comparisons of rations and pay-scales with workers ashore and afloat, sometimes in tabular form; incidence of mortality and disease, etc. For most of the seventeenth century, the largest employer was the VOC (9,000 sailors in 1644, and 15,000 c. 1680), though this figure was briefly exceeded by sailors serving in the navy during the summer campaigns of the Anglo-Dutch Wars. It is clear that the Indiamen, and to a lesser extent the Navy, were largely manned by a proletariat living on the edge of subsistence, and including large numbers of foreigners from countries where poverty was even worse. On the other hand, the men manning the whalers, and the merchantmen to the Baltic and Mediterranean, were usually better paid, better fed, and better treated, with a better chance of adequately maintaining families ashore and seeing them more often. Throughout the seventeenth-century, there was a surplus of labour ashore and afloat. Consequently, there was no lasting labour unrest, nor any systematic efforts to improve the often appalling conditions aboard the overcrowded Indiamen and warships.

The high standards set and achieved by these two volumes give every confidence that the remaining two will be equally informative. The editors explicitly disclaim that the *Maritieme Geschiedenis der Nederlanden* will constitute the last word on the subject for all time. But it will certainly remain the standard work for a great many years. It can be warmly recommended as a sound and enjoyable investment.

C. R. Boxer

A. N. baron de Vos van Steenwijk, *Het geslacht de Vos van Steenwijk in het licht van de geschiedenis van de Drentse adel* (Assen: Van Gorcum, 1976, 490 blz., f 95.-, ISBN 90 232 1273 8).

Dit is een schitterend uitgegeven, genealogisch werk over een geslacht, dat in vele perioden van de vaderlandse geschiedenis belangrijke ambten heeft vervuld en grote diensten aan het volk heeft bewezen. De opzet is zoals men die van een genealogisch werk mag verwachten. In twaalf hoofdstukken worden de twintig generaties, die van de twaalfde eeuw tot de huidige dag te onderscheiden zijn, uitvoerig beschreven; iedere persoon krijgt een aparte paragraaf, voor zover de gegevens dat toelaten, waarna ze in bijlage I tot stambomen worden gegroepeerd. De vele mededelingen over de leden van het geslacht De Vos van Steenwijk vormen een waardevolle bijdrage tot de sociale geschiedenis en belichten ook politieke gebeurtenissen. Wij kennen bijvoorbeeld de strijd, die Kampen heeft moeten voeren op het eind van de vijftiende eeuw tegen de heren De Vos van Putten, die dan als niet veel meer dan roofridders worden voorgesteld. Hier krijgt men het relaas van de andere kant verteld en dat is in veel opzichten verhelderend. Ik moet evenwel een gewichtig voorbehoud maken. Het geslacht Van Steenwijk stamt uit Drente, dat staat wel vast. De gegevens betreffende dit gewest uit de middeleeuwen zijn uitermate schaars en het is de schrijver te vergeven dat hij gebruik maakt van het systeem van *Leitnamen* om ook voor deze vroege tijden tot sluitende genealogieën te komen. Maar dan moet hij wel het hypothetische en onzekere van deze methode laten uitkomen en dat doet hij niet. Als men de namen uit de historisch beter gedocumenteerde periode bekijkt, is het duidelijk, dat er dan veel minder vastheid in de voornamen bestaat dan er wordt aangenomen voor de

verder terug liggende tijden; daarom lijkt de zekerheid, die de schrijver pretendeert me principiëel onjuist, temeer daar het hier algemeen gebruikte namen als Coenraad en Roelof zijn, die als *Leitnamen* moeten dienen. Dit kan men eventueel nog vergoelijken. De schrijver heeft echter ook een visie ontwikkeld op de oude Drentse adel. Onze vroegste gegevens stammen uit het archief van de Utrechtse bisschoppen en daarin komt inderdaad een aantal mensen voor, dat kennelijk wat meer macht had dan eenvoudige boeren. Meer dan eens worden ze ook ministerialen genoemd en dat levert een aanvaardbaar beeld op. De bisschop heeft van onvrije vertrouwde personen gebruik gemaakt om de grote rechten, die hem in Drenthe waren geschonken, te effectueren. Niets dwingt ons ertoe in de genoemde aanzienlijken meer te zien dan bisschoppelijke ministerialen. Deze oorsprong is de schrijver voor zijn geslacht kennelijk te min. Vandaar dat hij probeert aan te tonen dat deze ministerialen gerecrueteerd zijn uit de oorspronkelijke Drentse edelen, die op een heel vroeg tijdstip in bisschoppelijke dienst zouden zijn getreden. Maar dit is een ongefundeerde hypothese, die na het grote boek van mej. Van Winter over de Gelderse ministerialen toch wel onwaarschijnlijk genoemd mag worden. Ik heb niets tegen gewaagde constructies, maar dan moet het hypothetische goed voor ogen worden gesteld en de lezer moet niet het idee hebben, dat het een en ander voornamelijk dient om de eer en de hoogheid van een bepaald geslacht te doen uitkomen. Op dit punt schiet het boek mijns inziens te kort, waarmee niets afgedaan wil zijn van de grote waarde, die het in andere opzichten ongetwijfeld heeft.

H. P. H. Jansen

H. van Werveke, *Een Vlaamse graaf van Europees formaat. Filips van de Elzas* (Haarlem: Fibula-van Dishoeck, 1976, 94 blz., f 17,90).

Met grote verwachtingen ben ik de lectuur begonnen van dit posthuum verschenen boek van de in 1974 overleden eminente Gentse hoogleraar. Sinds 1952 had Van Werveke immers verschillende korte artikelen gewijd aan diverse aspecten van Filips' regering; in zijn laatste levensjaren had zich bovendien zijn kijk op de taak van de historicus gewijzigd; vroeger had hij vooral aan economische vraagstukken zijn aandacht gegeven en was daardoor de mening toegedaan dat er een zeker determinisme in de loop der gebeurtenissen kan worden ontdekt, later had hij er toch meer oog voor gekregen, dat 'de geldigheid van het economisch determinisme beperkt blijft. Het vermag alleen een kader te bepalen waarin de feiten zich konden, maar waarin zij zich niet noodzakelijk moesten voordoen'. Individuen konden de loop der gebeurtenissen veranderen. Daarbij beschouwde hij Filips van de Elzas niet als een van die machtige persoonlijkheden als Alexander de Grote of Mohammed, die een beslissende wending aan de wereldgeschiedenis konden geven, maar wel als een der 'figuren van geringer formaat, die de gang der historie helpen bepalen'. En daarin heeft hij ongetwijfeld gelijk. Tijdens Filips' grafelijke regering van 1168-1191 stond Vlaanderen als het ware op de tweesprong; evenals zoveel andere lenen van de Franse kroon zou het de weg kunnen inslaan die op den duur tot directe ondergeschiktheid aan de Franse koning zou leiden of het zou een eigen individualiteit kunnen gaan nastreven waardoor het in de toekomst bestand zou blijken tegen Franse annexatiepogingen. Door hervormingen in het bestuur en de rechtspraak, met name door de invoering van baljuwen en door zijn streven naar samenwerking met de steden heeft Filips van de Elzas Vlaanderen waarschijnlijk de weg naar blijvende zelfstandigheid opgestuurd en daardoor inderdaad geholpen de gang der historie te bepalen. Een fascinerend onder-